

2 intarpas. Užsienio paklausos analizė

Pasaulinė prekyba ir kiti globalizacijos procesai lemia didelę tarptautinę ekonominę integraciją. Vienu valstybių vidaus paklausos ir prekybos struktūros pokyčiai tiesiogiai ar grandininiais procesų būdu persiduoda kitoms valstybėms. Lietuva yra maža atviros ekonomikos šalis – prekių ir paslaugų eksportas 2001 m. sudarė 50, o 2011 m. – jau 77 proc. BVP. Lietuva tampa vis labiau priklausoma nuo pasaulio ekonomikos raidos ir nuo ekonominės padėties pagrindinėse prekybos partnerėse. Labai svarbu tinkamai įvertinti užsienio aplinkos poveikį Lietuvos ekonominiams procesams. Vienas iš intuityviausių būdų tai atlikti yra Lietuvos prekių ir paslaugų eksporto paklausos, arba užsienio paklausos, vertinimas. Pasitelkus užsienio paklausos rodiklį galima tiek stebėti Lietuvos eksporto raidos veiksnius, tiek vertinti šalies tarptautinio konkurencingumo pokyčius.

Tam tikros prekybos partnerės įtaka Lietuvos eksportui tiesiogiai siejasi su tos šalies vidaus pakausa. Šį poveikį galima apskaičiuoti tos šalies importą pasveriant pagal prekybos su Lietuva apimtį. Intuityvu, kad didžiausių Lietuvos prekybos partnerių (pvz., Rusijos, Vokietijos ir Baltijos šalių) importas daro didžiausią poveikį Lietuvos eksportui, o šalių, į kurias Lietuva eksportuoja labai mažai, importo pokyčiai neturi reikšmingos įtakos. Taigi užsienio paklausos rodiklį galime skaičiuoti agregavę pagrindinių Lietuvos eksporto partnerių pasvertus importo pokyčius, ignoruodami šalis, su kuriomis prekybos mastas mažas. Lietuvos užsienio paklausos rodikliui apskaičiuoti čia aprašomu metodu pasirinkta vertinti užsienio valstybių ūkio rodiklius, kurie palyginami su Lietuvos prekių ir paslaugų eksporto apimtimi. Skaičiavimams naudojami Eurostato ir Rusijos federalinės statistikos tarnybos skelbiami nacionalinių sąskaitų duomenys, pakoreguoti pagal sezoniskumą. Ketvirtiniai prekių ir paslaugų importo duomenys pasverti pagal Eurostato „ComExt“ duomenų bazėje pateiktas Lietuvos eksporto vertes. Apsibrėžus Lietuvos prekybos partnerių imtį¹, metinį užsienio paklausos pokytį galima užrašyti tokia išraiška:

$$g_t^* = \sum_{i=0}^n g_{it}^l \alpha_{it-4},$$

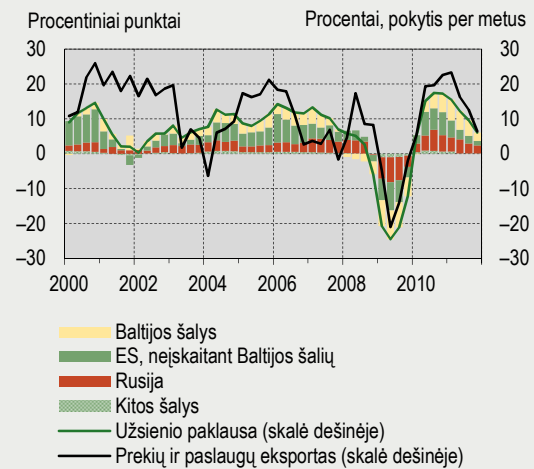
kur: g_t^* yra Lietuvos užsienio paklausos pokytis laikotarpiu t , g_{it}^l – importo metinis augimas šalyje i tuo pačiu laikotarpiu t , o α_{it-4} – tai eksporto svorio koeficientas, t. y. Lietuvos eksporto į šalį i dalis, palyginti su Lietuvos eksportu į visas imties šalis.

Ketvirtiniai užsienio paklausos rodiklio pokyčiai skaičiuojami analogišku principu. Gaunami rodiklio pokyčiai per metus ir per ketvirtį pateikiami A pav.

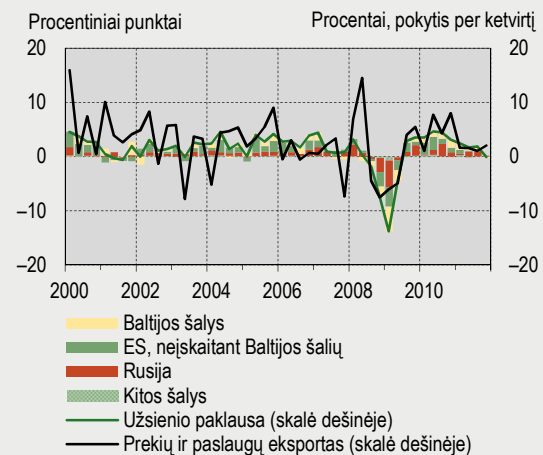
Apskaičiuotas užsienio paklausos rodiklis yra viena iš galimų priemonių nusakyti Lietuvos eksporto, taigi iš dalies ir jos ekonomikos, raidos veiksnius. Nepaisant tam tikrų metodo ribotumų, kurie bus aptarti toliau, užsienio paklausos ir Lietuvos eksporto pokytis turi aiškų ryšį. Nuo pat 2000 m. Lietuvos užsienio paklausos, kaip ir visos šalies ekonomikos, plėtra buvo nepastovi. Pirmais metais po Rusijos krizės Lietuvos užsienio paklausos plėtros veiksnys buvo ES šalys, o Rusijos įtaka buvo santykinai maža, ji pradėjo didėti nuo 2007 m. Itin svarbių prekybos partnerių – Baltijos šalių – įtaka Lietuvos užsienio pakausai didėjo, ypač tai akivaizdu didžiausio šių šalių ekonominio augimo laikotarpiu (2004–2007 m.). Nuo 2008 m. pradžios Latvijoje ir Estijoje vidaus paklausa pradėjo mažėti, todėl jų įtaka Lietuvos eksporto pakausai tapo neigiama. 2008 m. paskutinį ketvirtį užsienio paklausa sumažėjo – pirmą kartą nuo turimų duomenų pradžios. Prasidėjusi recesija ES šalyse ir Rusijoje, taigi ir mažėjanti vidaus paklausa pagrindinėse eksporto partnerėse, turėjo neigiamą poveikį Lietuvos užsienio pakausai. Naujas Lietuvos užsienio paklausos augimo etapas prasidėjo tik 2010 m. pradžioje. Tam ypač palankios buvo sparčiai atsigaujančios vidaus rinkos didžiosiose ES šalyse ir Rusijoje, o nuo tų metų vidurio – ir Baltijos valstybėse. Paskutinius du 2011 m. ketvirčius užsienio paklausa augo lėčiau, ypač dėl mažesnės pagrindinių ES šalių plėtros, nors augimą tebeskaito atsigaujanči Baltijos valstybių vidaus paklausa.

A pav. Lietuvos prekių ir paslaugų eksporto paklausos kaita ir veiksniai

(A.1.) Pokyčiai per metus

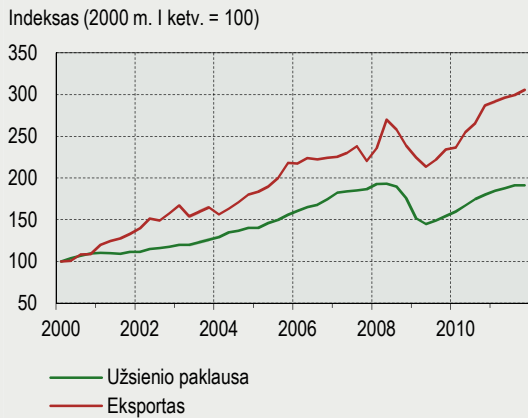

(A.2.) Pokyčiai per ketvirtį

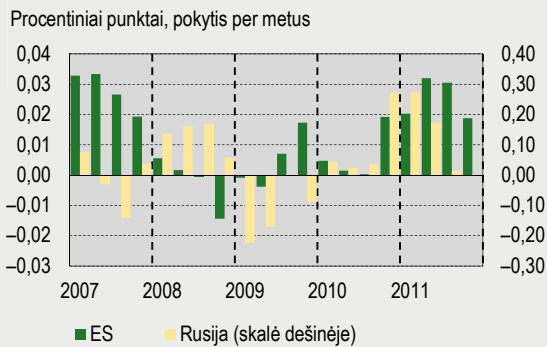
Šaltiniai: Eurostato, Rusijos federalinės statistikos tarnyba, Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

B pav. Lietuvos užsienio paklausos ir eksporto indeksai

Šaltiniai: Eurostatas, Rusijos federalinė statistikos tarnyba, Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

C pav. Lietuvos prekių eksporto rinkos dalių pokyčiai ES ir Rusijoje

Šaltiniai: Eurostatas, Rusijos federalinė muitų tarnyba, Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: paveiksle pateikiami nominalieji prekių užsienio prekybos duomenys; į skaičiavimus neįtraukta naftos produktų prekyba.

Užsienio paklausos indeksas (žr. B pav.) rodo, kad 2011 m. pabaigoje Lietuvos užsienio paklausa jau beveik pasiekė didžiausią lygį, buvusį prieš krizę, tačiau nuo 2011 m. pradžios jos pokyčiai yra gana nuosaikūs. Lietuvos eksporto indeksas taip pat rodo, kad eksportas 2011 m. antrąjį pusmetį pasiekė didžiausią apimtį ir metų pabaigoje buvo penktadaliu didesnis nei geriausią 2008 m. ketvirtį.

Vertinant užsienio paklausos ir eksporto raidą, svarbu atkreipti dėmesį, kad jų ryšio analizė turi ribotumą ir užsienio paklausa negali paaiškinti visos eksporto dinamikos. Atliktoje eksporto raidos analizėje nėra atsižvelgta į kitus eksportui įtaką darančius veiksnius – užsienio prekybos struktūrą ir Lietuvos eksporto konkurencingumo lygį. Kuo šalies eksporto struktūra ir jos prekybos partnerių importo struktūra panašesnė, tuo užsienio paklausos ir eksporto pokyčių skirtumas yra mažesnis. Be to, kitokiu tempu nei užsienio paklausa augantis šalies eksportas gali rodyti besikeičiantį eksporto konkurencingumą. Esant teigiamam konkurencingumo efektui, eksportas auga greičiau už užsienio paklausą, ir atvirkščiai. Nuo 2010 m. sparčiau už užsienio paklausą augęs eksportas ir tuo pačiu metu didėjęs Lietuvos prekių eksporto rinkos dalys pagrindinėse prekybos partnerėse (ypač ES; žr. C pav.) galimai rodo augusį Lietuvos eksporto konkurencingumą minėtu laikotarpiu.

¹ Užsienio paklausos rodiklio skaičiavimo imtį sudaro dvidešimt Lietuvos prekybos partnerių. Imties kriterijumi pasirinktas eksporto partnerės reikšmingumas Lietuvai – bent 1 proc. viso 2005–2010 m. Lietuvos eksporto. Jį atitinka šios šalys: Rusija, Latvija, Vokietija, Lenkija, Estija, Jungtinė Karalystė, Prancūzija, Baltarusija, Olandija, Danija, Švedija, JAV, Ukraina, Norvegija, Italija, Ispanija, Belgija, Kazachstanas, Kanada, Suomija ir Singapūras (dėl patikimų duomenų stygiaus į skaičiavimus neįtrauktos Baltarusija, Ukraina, Kazachstanas, Kanada ir Singapūras). Papildomai į šalių imtį įtrauktos šios potencialiai svarbios Lietuvos prekybos partnerės, kurios skaičiavimų atlikimo metu neatitiko apibrėžto kriterijaus: Turkija, Čekija, Vengrija ir Austrija.